

McGrath vs Dawkins

Olle Häggström

De senaste åren har den engelskspråkiga bokutgivningen bjudit på ett osedvanligt rikt utbud av religionskritik i sann upplysningsanda, av framstående tänkare och debattörer som Sam Harris (*End of Faith*, 2004; *Letter to a Christian Nation*, 2006), Daniel Dennett (*Breaking the Spell*, 2006) och Christopher Hitchens (*God is Not Great*, 2007). Samt naturligtvis Richard Dawkins, vars *The God Delusion* (2006) är den som nått störst uppmärksamhet och klättrat högst på försäljningslistorna. Liksom de övriga bryter Dawkins mot den förtrollning (spell) som Dennett syftar på, nämligen den sociala konvention som hindrar oss från att ifrågasätta våra medmänniskors religiösa tro och diskutera vad som är förnuftigt respektive oförnuftigt: fy skäms, sådant talar man inte om!

Reaktionerna på Dawkins' bok har inte oväntat varit blandade, för att inte säga polariserade. Till de mer entusiastiska recensenterna hör Kimmo Eriksson i *Humanisten* och Kendrick Frazier i *The Skeptical Inquirer*, medan Allen Orr i *New York Review of Books* och en fullkomligt rosenrasande Terry Eagleton i *London Review of Books* båda sågar boken jäms med marken. I kategorin Dawkins-sågningar finns nu också en bok med titeln *The Dawkins Delusion* (2007) av makarna Alister McGrath och Joanna Collicutt McGrath. Den förstnämnde av dessa står med en lite udda akademisk karriär som började i biokemi men tycks ha landat i kristen teologi. Då han på sin meritförteckning även har boken *Dawkins' God: Genes, Memes and the Meaning of Life* (2004) får man intrycket att han de senaste åren mer eller mindre sökt försörja sig som Dawkinskritiker. Vidare berömmar han sig i förordet till *The Dawkins Delusion* (analogt med hur det bland 60-åriga nyliberaler anses vara en merit att en gång ha tillhört 68-vänstern) om att ha gjort resan från ateism till den ”långt intressantare och intellektuellt mer stimulerande” tron på Jesus Kristus.

I samma förord får vi veta varför paret McGraths bok över huvud taget kom till: Dawkins' bok ”behöver bemötas, om inte annat så för att frånvaron av ett bemötande kan få en eller annan att tro att något svar inte kan ges”. Jag skulle kunna ta till en liknande ursäkt då jag med dessa rader ger mig på att recensera *The Dawkins Delusion*.

Innan jag ger mig i kast med denna kan det dock vara på sin plats att jag kort redovisar min syn på Dawkins' bok. Större delen av *The God Delusion* gillar jag skarpt. Dawkins är i sitt esse när han visar på vilken skakig grund tron på Gud står, när han rekapitulerar det våld och förtryck i historien och fortfarande idag som religionen är upphov till, när han vederlägger föreställningen om att en god etik förutsätter tron på Gud, och när han resonerar kring vad hos människan som gjort att religionen kunnat få så enorm utbredning. Strängt taget finner jag bokens enda skönhetsfläck vara det Kapitel 4 med rubriken ”Why there almost certainly is no God” där Dawkins på till synes fullaste allvar omfamnar ett anti-gudsbevis som är ungefär lika hållbart som de gudsbevis han tidigare i boken med rätta avvisat. Hans argument i detta kapitel är en variant på den gamla retoriska frågan ”vem skapade skaparen?”, försedd med probabilistiska resonemang som uppvisar en alltför naiv syn på sannolikheteoretisk modellering. Som illustration till de hopplösa problem som intelligent design-gurun William Dembskis favorittes (att intelligens endast kan uppstå ur intelligens) leder till kan kapitlet möjligen ha ett visst värde, men till den metafysiska frågeställningen om huruvida Gud finns eller inte finns har det mycket lite eller inget alls att bidra.

Åter till McGrath och McGrath (fortsättningsvis hänvisar jag till dem under samlingsnamnet ”McGrath”). *The Dawkins Delusion* borde vara lättläst och enkel att ta sig igenom, med tanke såväl på det aptitliga formatet om blott xiii+78 sidor som på följande deklARATION i förordet: ”Denna bok är enkel, kort och rakt på sak. Utan omsvep och utan avvikelser från ämnet gör den en enda sak – bedömer trovärdigheten i Dawkins' kritik mot tron på Gud”. Ändå finner jag den ohyggligt tröttsam och repetitiv. Gång på gång

upprepas utan närmare förklaring att Dawkins är fundamentalist. Men låt mig ändå kort resonera kring några av de försök till argument som trots allt finns där.

Typiskt för McGrath är vredesutbrottet inför Dawkins' jämförelse mellan tro på Gud och tro på jultomten. En sådan jämförelse, menar McGrath, är uppenbart orimlig (och därför bara avsedd att kränka), ty att tro på jultomten är barnsligt medan tro på Gud absolut inte kan anses barnsligt med tanke på hur många vuxna troende det finns – varav många rentav kommit till tro just i vuxen ålder. Om detta McGrathska argument skall tas på allvar så måste vi i konsekvensens namn också konstatera att kiss-och-bajshumor inte heller är barnsligt med tanke på hur populär filmen *Borat* blev även hos en vuxen publik, eller för den delen att nazismen inte kan ha varit någon ohygglig ideologi med tanke på de många vanliga hyggliga människor som drogs med i Hitlers retorik.

Dawkins' läsning av Bibeln och urval av – mestadels hårresande – stycken att diskutera döms av McGrath ut som skevt och tendentiöst, och bemöts med påpekanden om hur många snälla saker som där också står att finna. Men att begära att Dawkins' urval av bibelstycken skall vara i någon mening statistiskt representativt är i sammanhanget bara löjligt. Antag att vi i en helig skrift finner att den (som fallet är med Bibeln) berättar om det föredömliga agerandet hos en man som erbjuder sina båda döttrar åt främlingar att förgripa sig på, och stipulerar påbud om att den som arbetar på en söndag skall dödas och att den som planterar två olika grödor sida vid sida skall stenas. Nog räcker väl detta för att konstatera att skriften inte utgör något vidare pålitligt rättesnöre, alldeles oavsett hur många stycken om att vända andra kinden till och andra gulligheter den därutöver innehåller?

Ett vanligt trick som religiösa apologeter, inklusive McGrath, använder sig av är att vägra definiera begreppet religion. Med en sådan ottydlighet kan man lägga ömsom ditt och ömsom datt i begreppet, för att på så vis skapa den förvirring som krävs för att försvara annars ohållbara ståndpunkter. Sålunda får Dawkins bannor för att likställa religion med tro på Gud, men McGrath har inget motförslag, utan nöjer sig med det luddiga påpekandet att ”varje beskrivning av religion också behöver ta hänsyn åtminstone till kunskap, erfarenhet, gruppstillhörighet, motivation och etiska konsekvenser”. Hur detta slags luddighetstaktik kan tillämpas i praktiken skall jag i de följande styckena exemplifiera.

Dawkins' kanske främste debattmotståndare under många år var den numera bortgångne paleontologen Stephen Jay Gould, och kanske är det därför inte att förvånas över att McGrath söker stöd hos Gould. Dawkins och Gould var helt eniga om vårt evolutionära ursprung och om Darwins teori om det naturliga urvalet, men hade många meningsmotsättningar både om mer detaljerade aspekter på evolutionen och om förhållandet mellan vetenskap och religion. Medan Dawkins betonar konfrontationen mellan oförenliga vetenskapliga och religiösa föreställningar såg Gould ingen sådan motsättning: den moderna naturvetenskapens världsbild är fullt förenlig med såväl med ateismen som med tron på Gud. McGrath håller med Gould i denna fråga, och så långt är allt måhända gott och väl, men kombinerat med vissa andra McGrathska ståndpunkter leder det som vi strax skall se till en ohållbar position.

Något förvånad blev jag över McGraths upprörda kritik mot Dawkins' diskussion om tänkbara naturliga och biologiska förklaringar till människans religiösa böjelser. Sådana förklaringar håller inte, får vi i bokens allra mest förvirrade kapitel veta, och Dawkins anklagas till och med (på ytterst oklara grunder) för pseudovetenskap.

Låt os nu stanna upp ett ögonblick och fundera över vad alternativet till naturliga förklaringar är. Svaret: övernaturliga! Vad McGrath hävdar är alltså att det är övernaturliga fenomen som ligger bakom människans religiositet. Och detta kan man hävda, men man kan inte samtidigt hävda att ens tro är fullt kompatibel med naturvetenskapens världsbild, ty denna lämnar inget utrymme för mirakler och övernaturligheter. Vad vi ser är alltså att McGrath i ena stunden – i diskussionen om Gould – försvarar tron på en Gud som inte ingriper med övernaturligheter i vårt fysiska universum, och i den andra hävdar

tron på en Gud som gör sådana ingripanden. Det hela hänger inte ihop.

I bokens avslutande avsnitt försöker McGrath sig på att med följande summering ge ett balanserat intryck: ”Varje världsbild, religiös eller inte, har sina svaga punkter. [...] I fallet med kristendomen söker många lokalisera svagheten till förekomsten av lidande i världen. I fallet med ateismen utgörs den svaga punkten av hur utbredd tron på Gud är trots att Gud påstås inte finnas”. Men är det sistnämnda verkligen en svag punkt? Inte om de naturliga förklaringar som Dawkins föreslår håller, men istället för att försöka vederlägga dessa så förfaller McGrath som vi sett till glåpord. Och den som instämmer med McGrath om att den utbredda gudstron är ett tungt vägande indicium för Guds existens, och som samtidigt värnar om sin intellektuella redlighet, måste nog i konsekvensens namn gå med på att den utbredda svenska folktron på 1800-talet tyder på att tomtar och troll finns – eller åtminstone fanns i Sverige på den tiden.